

deif Becker Jensen,
"Us af Eljebensfarvet"
- fortælle teknik for
fagfolk, der vil fortælle
en god historie. (1995)
Roskilde Universitetsforlag 1995

Hvorfor blev Danmark overrumplet?

To eksempler på popularisering

Hvorfor blev Danmark som nation i bogstaveligste forstand »taget på sengen« af de tyske tropper tidligt om morgenen d. 9. april 1940?

Det er et spørgsmål som man kunne foreslå sig at en faghistoriker skulle give en forklaring på, hvis han skulle skrive en lærebog for folkeskolen eller en populærvidenskabelig artikel om besættelsen.

Og hvordan skal det så gøres?

Hvis man skal dømmе ud fra de gængse, populære Danmarkshistorier, så er det mest nærliggende at faghistorikeren ville skrive noget i denne retning:

Som det fremgår af ovenstående kildecitater, var der generelt i den danske befolkning en udbredt passivitet og ubetyrrelighed i forhold til den militære og udenrigspolitiske udvikling syd for grænsen. Det var en af hovedårsagerne til at tyske tropper d. 9. april om morgenen kunne overskride grænsen uden at støde på væsentlig modstand ...

Det er én måde at gøre det på, og den svarer meget godt til den måde faghistorikeren har lært at skrive på gennem et langt universitetsstudium. Men der er mange andre måder at gøre det på. Historikeren Erik Kjersgaard, som jeg opfatter som en dygtig historieformidler, har blandt andet skrevet et bredt og populært to-bindsværk om dagligdagen under besættelsen. Han skildrer situationen i Danmark d. 8. april om af-

tenen gennem en række kaleidoskopiske glimt og stemningsbeskrivelser som i alt fylder omkring 2 sider i fremstillingen. Her blot et par eksempler for at give et indtryk af skrivestilen:

... omme på annoncesiderne tog automobilforhandlerne forskud på foråret og præsenterede de nye modeller under udspringende bølgegrene (...) Nationaldirektør C. V. Brunsnæs gav nationen en opsang. Troede man virkeligt, at man kunne redde sig ud af vanskelighederne ved bare at bevilge hinanden lønforhøjelse? (...) I Gentofte gav Arbejdernes Oplysningsforbund en nordisk festaften med sang, tale, musik og film. Man pressede de sidste dråber ud af vinterkrigen (...) Jens Otto Krag og hans pige gik efter biografuren til Toscana, en moderne kaffebær på Strøget...

Næste kapitel starter med at de tyske tropper overskrider den danske grænse:

Onsdag d. 9. april kl. halv fire om morgenen blev forsvaraminister Alsing Andersen i Marineministeriet vækket ved en telefonbesked ...

Som det forhåbentlig fremgår af de korte eksempler, er meningen og budskabet i de to tekster det samme: Danmark blev overrumplet fordi man ikke bekymrede sig om den politiske udvikling i syd. Eller i hvert fald ikke tog den tilstrækkeligt alvorligt. Men indholdet er formuleret på to vidt forskellige måder: Sproget i det første er abstrakt («passivitet»), logisk-ræsonnerende («en af hovedårsagerne») og forholdsvis objektivt, mens det andet er konkret, anskueliggørende og stemningsskabende. I det første eksempel formuleres budskabet direkte og eksplicit, mens det i det andet kun formuleres indirekte gennem selektion. Gennem de udvalgte øjeblikksbilleder og deres sammenstilling styrer Kjersgaard læseren lige mod den forklaring han ønsker – næsten uden at vi er klar over det. Men et eller andet sted i vores bevidsthed udkrystalliseres forklaringen: Ubekymrethed. Nogle faghistorikere vil måske endda gå så vidt som til at sige at Kjersgaard »manipule-

rer» med læseren, netop fordi det egentlige budskab er unddraget vores kritiske opmærksomhed. Oplevet ud fra et læsersynspunkt er der derfor stor forskel på de to tekster:

Den første virker gennem sin objektivitet og abstrakthed distancerende på læseren, »tre skridt fra livet«. Den anden lever vi med i på en helt anden måde: Vi er så at sige på stedet og kan derfor også identificere os med fremstillingen. Vi synes kort sagt at det er en spændende historie.

Dermed er vi lige inde i en af de helt centrale konflikter i al faglig formidling og popularisering:

Den fremstilling som umiddelbart virker mest spændende og engagerende, og som altså er effektiv, rynker fagfolk lidt på næsen af. Og omvendt: Den fremstilling som fagmanden finder forsvarelig, er lidt kedelig at læse for den almindelige læser.

Og netop dette skisma er på den ene eller den anden måde *omdrejningspunktet i al popularisering*:

Hvordan skriver man en tekst så den på én og samme gang både er fagligt forsvarlig og samtidig spændende og forståelig for den almindelige forudsætningsløse modtager? Og hvad er det i det hele taget for nogle normer og kriterier vi bedømmer ud fra, når vi taler om god eller dårlig popularisering?

Nogle vil måske hævde at valget af fremstillingsform er helt tilfældigt – også i de to ovennævnte eksempler. Forskellen skyldes forfatterens temperament, inspiration, personlige evner, skrivestil... osv.

Disse mere individuelle forskelle hører selvfølgelig også med til billedet, men principielt mener jeg det er et forkert udgangspunkt for at diskutere skriveprocessen. Når vi skriver er intet tilfældigt. Tværtimod er det at skrive styret af normer, og når vi skriver vælger vi mellem forskellige etablerede skrive traditioner. Mellem et utal af mulige fremstillingsformer vælger vi som regel den vi selv har lært og selv er opdraget med.

Problemet i megen faglig formidling er at vi som regel ikke er særlig bevidste om de normer vi skriver ud fra. Derfor er det også svært at skrive på en fundamentalt anderledes måde, og det bliver også vanskeligt at tage stilling til de konflikter som valgene indebærer.

En forudsætning for at skrive anderledes end man plejer, er derfor at man bliver bevidst om sine egne normer og de forventninger man har om formidlingsprocessen.

Gennem hovedet eller gennem maven?

At glemme hovedet og opleve med maven

Vi har alle prøvet at sidde i biografmørket og leve helt med i filmen der rullede hen over lærredet. Vi har alle prøvet at bide negle af spænding, snøfte i lommetrøklædet, få ondt i maven og juble med helten når det gik godt. Vi levede i den grad med i filmen, at vi for en tid glemte at det hele kun var illusion, fastholdt på en 35 mm celluloidstrimmel.

Først når biograflyset tændtes igen, missede vi med øjnene og vendte langsomt tilbage til den »virkelige« verden på de hårde sæder, som vi helt havde glemt var til. Måske blev vi lidt flove over at vi havde været helt væk, måske begyndte vi kritisk at diskutere hvad i filmen det var der gjorde så stort et indtryk på os. Langsomt begyndte vi at lægge distance til oplevelsen ved at sammenholde den med de erfaringer vi havde i forvejen.

Dette lille eksempel kan illustrere at der principielt er to måder som vi bruger til at bearbejde virkeligheden på:

Den ene går gennem maven og den anden går gennem hovedet på modtageren. Den ene appellerer til vores følelser og den anden til vores intellekt. Det er altså forskellen mellem den fuldstændigt accepterende indlevelse og identifikation på den ene side, og den analyserende og distancerende på den anden.

Denne forskel i måden at forholde sig til omverden på, er delvist forklaret i moderne hjerneforskning med teorien om vores to indbyrdes forbundne hjernehalvdele:

Den venstre hjernehalvdel arbejder intellektuelt, logisk,

analytisk, abstrakt og rationelt. Det er typisk den vi bruger når vi foretager konvergent tænkning, dvs. når vi prøver at finde frem til én bestemt løsning på et problem, f.eks. når vi skal løse en matematikopgave.

Den højre arbejder derimod intuitivt, følelsesbetonet, holistisk og konkret. Den bruger vi til divergent »tænkning«, dvs. den form for bearbejdning vi bruger når vi skal være kreative og f.eks. skal finde mange mulige løsninger på et problem (brain-storming).

Den venstre behandler altså typisk verden objektivt, mens den højre behandler verden subjektivt. Den venstre bearbejder omverden i ord og begreber, mens den højre intuitivt skuer verden i billeder.

I løbet af vores opvækst udvikles de egenskaber som er forbundet med den venstre hjernehalvdel. Vi opdager at der eksisterer en objektiv verden uden for os selv, og vi lærer at herske den gennem udviklingen af ord og begreber. Sproget er altså både et resultat af og et middel til den bearbejdning af omverdenen, som er nødvendig hvis vi overhovedet skal kunne klare os som sociale væsner. Vi lærer at 'kal' ikke bare er en betegnelse for vores egen 'Misser', men at der eksisterer mange lignende væsner som kan samles under denne betegnelse, og i skolen lærer vi at alle disse katte kan systematiseres under det endnu mere abstrakte begreb 'pattedyr'.

Dybt nede i vores underbevidsthed har vi altså summen af vores konkrete billeder og sanseligt oplevede erfaringer, men lærer efterhånden at generalisere over disse konkrete billeder, systematisere vores omverdenen og derigennem beherske den.

Hvis man oven i købet får en videregående uddannelse, bliver man endnu mere trænet i at bruge egenskaberne fra den venstre hjernehalvdel gennem en kritisk, systematisk, teoretisk og metodisk skoling. At gennemgå en traditionel faglig uddannelse er at blive skolet i at forholde sig intellektuelt til tilværelsen, mens det mere følelsesbetonede betragtes som noget suspekt man helst skal undgå.

Selv husker jeg endnu tydeligt mine egne frustrationer under mit litteraturstudium: På den ene side den fuldstændigt accepterende indlevelse i en romans univers, på den anden side universitetets faglige krav om hele tiden at pille dette

univers fra hinanden i småstykker for at analysere, systematisere og forklare det. Det var som at pille kronbladene af en blomst for at forklare hvorfor den var så smuk – og det gik mildt sagt ud over den spontane oplevelse.

Denne analyserende distance til verden som et objekt der ligger uden for en selv, er et fundamentalt og generelt træk ved al videnskab i moderne, europæisk forstand. Og denne intellektuelle tradition er formentlig en af hovedforskningerne på at det følelsesmæssige generelt set betragtes som en noget suspekt størrelse. Det opfattes som en anakronisme der desværre alt for tit griber forstyrrende ind, men som vi må lære at leve med.

Det er ikke for ingenting at vi i samfundet har to grupper som vi kalder for henholdsvis 'kunstnere' og de 'intellektuelle'.

To opfattelser af formidling

Alle disse ting har betydning for den faglige formidling. Hvis vi definerer formålet med faglig formidling som vidensliggelse, dvs. at formidle en beskrivelse, forståelse og forklaring af »virkeligheden«, så er der principielt to måder at formidle på. Eller i hvert fald to forståelser for hvordan man skal gøre. Den ene mener at man må få læseren til at identificere sig med stoffet gennem oplevelse, den anden at læseren må have en kritisk distance.

Når jeg siger »principielt«, er det for at understrege at disse to måder ikke udelukker hinanden, men tværtimod som oftest supplerer hinanden. Men det kan være frugtbart at tænke på dem som to yderpunkter på en skala hvor der eksisterer mange mulige mellemformer.

Disse to opfattelser svæver naturligvis heller ikke frit i den blå luft, men bygger på en række forestillinger om hvad mennesket er for en størrelse og hvad det egentlig er der sker når vi kommunikerer.

Vi kan sætte disse to sæt implikationer op som yderpunkter på en skala:

	Distance:	Identifikation:
Perceptionsopfattelse:	intellekt bevidst	følelse førbemidst
Bearbejdelse:	analyse	intuition
Metode:	forståelse v. forklaring	forklaring v. forståelse
Formidlingsforståelse:	vandglasteori	oplevelsesteori
Afsenderrolle:	eksplicit	implicit
Form:	abstrakt logisk	konkret ankuelig
Etisk norm:	demokratisk	funktionel

Selv om der som sagt er tale om yderpunkter på en skala, så har forskellige traditioner eller paradigmer dog historisk udviklet sig så de vægter de to søjler forskelligt. Inden for videnskaben er den venstre søjle den traditionelt dominerende, mens den anden er langt mere fremtrædende når det drejer sig om professionelle formidlere.

Perceptionsopfattelse: Den venstre søjle er karakteriseret ved at afsenderen udpræget forestiller sig modtageren som en person der opfatter og bearbejder virkeligheden gennem sit intellekt, dvs. som en bevidst proces – og at det er værdifuldt.

I den højre skala forestiller man sig derimod modtageren som en der primært opfatter og bearbejder virkeligheden følelsesmæssigt, dvs. førbemidst – og mener at det er det mest værdifulde.

Bearbejdelse: Inden for den første tradition er analysen derfor den typiske måde man bearbejder omverden på, mens sansning og intuition anses for at være det primære inden for den anden tradition.

Metodeopfattelse: Disse forskellige opfattelser af modtageren får konsekvenser for den forståelse man har af formidlingen og de metoder man benytter.

I den første tradition mener man det er muligt og hensigtsmæssigt at skabe forståelse ved hjælp af forklaring. Nu har

jeg forklaret dig hvordan det hænger sammen, så nu har du også forstået det.

I den anden satser man derimod på at forklare ved først at skabe forståelse. Først i det øjeblik modtageren har fået en dybere forståelse af en sammenhæng, vil man være i stand til at give nogle mere eksplicitte forklaringer og sætte tingene ind i en mere teoretisk og overordnet sammenhæng.

Formidlingsforståelse: Den første forestilling plejer jeg at kalde 'vandglasteorien', fordi man opfatter modtagerne som glas man kan fylde vand på – og når de så er fyldt op har de lært noget.

Den anden kalder jeg 'oplevelsesteorien', fordi den bygger på den forestilling at den mest effektive indlæring sker ved at modtageren får en umiddelbar oplevelse af emnet, erfarer det på sin egen krop eller bliver følelsesmæssigt berørt af det. Først når han kan relatere emnet til en oplevelse, kan han integre det som viden.

Gamle Grundtvig, der som bekendt gjorde sig mange overvejelser over formidling, udtalte det på denne måde: »Og han har aldrig levet, som klog på det er blevet, han først ej havde kæret.»

Et konkret eksempel: Hvis man skal formidle noget om samfundsforhold og samfundsøkonomi til skolebørn, så kan man lade dem læse en lærebog – det ville være den mere traditionelle måde at gøre det på.

På min datters skole valgte de engang at gribe formidlingen helt anderledes an: En hel dag omdannede man skolen til et lille, lukket samfundssystem. Man oprettede en række »virksomheder«, f.eks. en butik med tøj, en butik med fødevarer, en frisersalon, et rengøringssekskab, en avis og en arbejdsformidling. Så blev de forskellige job slået op og man kunne skrive en ansøgning. Selvfølgelig var der mest rift om de spændende job, mens der var mindre rift om rengøringen – her var der hele tiden nogen der straks søgte væk. Nogle fik slet ikke noget men måtte gå på understøttelse. Det blev jo hurtigt lidt trivielt når nu de fleste andre gik rundt og lavede noget, men så kunne man gå på arbejdsformidlingen og høre om der var indløbet nogle tilbud.

Lønnen blev udbetalt i minisamfundets egne penge – efter skattetræk selvfølgelig. For nettoløbet kunne man så købe varer og tjenesteydelser, f.eks. mad i kantinen – og så var det

jo ikke altid lige muntert at konstatere at redaktøren med det spændende job havde råd til to sodavand, mens den der havde knoklet på akkord med rengøring eller været på understøttelse kun havde råd til en enkelt.

Efter denne dag var det på en helt anden måde muligt at forklare børnene noget om arbejdsløshed, akkordarbejde, løn, produktionsforhold og konjunktursvingninger.

Afsenderrolle: De to forståelser af formidlingen implicerer forskellige krav til afsenderrollen.

I det indledende historieeksempel har vi en afsender der åbent og eksplicit fremlægger en ræsonnerende argumentation med henvisninger til sit kildemateriale. Det skaber den distance som får os til som læsere at fornemme at dette er ikke »selve virkeligheden«, men en fremstilling af virkeligheden.

Identifikationsmuligheden i den anden tekst skabes derimod blandt andet ved at fortælleren så at sige forsvinder bag teksten og bliver usynlig. Glimtene fra d. 8. april er som en film der løber hen over lærredet. Vi kan næsten se personerne og røre ved dem, og vi får en illusion om selv at være til stede på Strøget i København. På samme måde som det i eksemplet med min datters skole for en gangs skyld ikke er læreren der går rundt og vifter med den belærende pegefinger.

Formen: Denne forskel er tæt bundet til fremstillingsformen og de brugte fremstillingsteknikker.

I den første tradition er normen at fremstillingen skal være abstrakt, logisk og ræsonnerende, og det er de træk der er typiske for videnskabssproget. I den anden kræves det at formen er konkret, visuel og anskueliggørende. Den mere videnskabelige tekst om d. 9. april, som jeg indledte med, er et eksempel på den første, mens Kjersgaards tekst er et eksempel på det andet.

Om man i sin formidling skal sætte på den ene eller den anden fremstillingsform, må naturligvis bero på det konkrete tilfælde, men generelt set er der for mig ingen tvivl om at muligheden for oplevelse og identifikation også skaber de bedste muligheder for indlæring. Den erfaring har de professionelle formidlere taget til sig for længe siden. Det er naturligvis ikke tilfældigt at reklamefilmene sælger cola ved hjælp af solbru-

ne piger på grønne sydhavsøer med solnedgang som baggrund. Det gør de selvfølgelig fordi den konkrete og visuelle fremstilling giver mulighed for at identificere sig med produktet. De ville formentlig hurtigt gå nedenunder og hjem hvis de rent intellektuelt skulle overbevise modtageren om produktets fortærfelighed.

Alt dette svarer sikkert også til de flestes egne erfaringer: De bøger vi husker bedst og som har betydet mest for os, er formentlig dem hvor vi har kunnet identificere os og leve med i handlingen, har kunnet elske og hade med de involverede personer.

Etiske normer: Man kan derfor undre sig over at fagfolk ikke, i langt højere grad end det er tilfældet, benytter sig af en identificerende og anskueliggørende fremstillingsform og bruger de oplagte muligheder for ganske enkelt at fortælle en god historie om deres fag.

En af de vigtige forklaringer ligger, for mig at se, i spørgsmålet om den enkelte forfatters etiske normer – det sidste punkt i opstillingen. Alle faggrupper har nogle, mere eller mindre ubevidste, etiske normer for hvad man kan tillade sig og ikke tillade sig. Den traditionelle videnskabs etiske normer for kommunikation bygger først og fremmest på et demokratisk ideal, hvor kommunikation opfattes som en udveksling af synspunkter og meninger mellem ligesindede og kritiske individer. Fagfolk er opdraget til at man skal fremlægge sin argumentation åbent og »ærligt«, eksplicit formulere præmisser og konklusion så modtageren har mulighed for at tage kritisk stilling til dem.

Denne norm er forståelig når det drejer sig om videnskabelig argumentation – og såmænd også i mange andre sammenhænge. Men den er ikke altid den bedste når det drejer sig om formidling til brede målgrupper.

Professionelle formidlere, som f.eks. journalister, er netop vant til at skrive i sådanne kommunikationsituationer og har derfor udviklet andre etiske normer for kommunikation. Deres normer bygger først og fremmest på en funktional holdning. Eller hvis man vil sige det mindre pænt: Målet helliger midlet. Den professionelle formidlers faglighed består i at »få budskabet til at gå ind på lystavlen« og til det formål bejerner

han sig af den fremstillingsform som er mest hensigtsmæssig i den konkrete situation. Og da formidleren ofte skal formidle til målgrupper som er interessererede, umotiverede eller måske endda direkte afvisende over for budskabet, så har han meget naturligt specialiseret sig i den mest effektive form, nemlig den konkrete, spændende og anskueliggørende.

Når det drejer sig om formidling, er den typiske fagmand derfor ofte fanget i et *etisk dilemma*: Den logisk-ræsonnerende fremstilling, som svarer til hans etiske forståelse, er ofte uhensigtsmæssig og lidet effektiv over for brede målgrupper. Og omvendt: Den følelsesappellerende, spændende historie, som ofte er den mest effektive, giver fagmanden en ubehagelig fornemmelse af at »manipulere« med læseren.

Det er for mig at se en af de dybere liggende forklaringer på at det alt for sjældent giver et sug i maven når man læser populærvidenskabelige værker.

Hjernedød eller hjertedød?

Lad mig slutte dette afsnit med et lille eksempel fra min egen hverdag som læser. Det kan måske illustrere nogle af de problemer jeg lige har skitseret.

Der har gennem de senere år været en stående debat om hvorvidt hjernedødskriteriet skal afløse det eksisterende hjertedødskriterium. Det sidste anses af mange fagfolk, blandt andet lægerne, for forældet, fordi det er blevet overhalet indenom af den moderne teknologiske udvikling som gør det muligt at holde folk kunstigt i live i årevis. Det er et problem som involverer mange fagdiscipliner, og det kan være svært at formidle sine faglige synspunkter på emnet til folk der ikke har forudsætningerne for at sætte sig ind i det.

Jeg har gennem tiden læst mange indlæg for hjernedøds-kriteriet: Moderne lægevidenskab kan nøjagtigt måle når hjernen ikke længere er aktiv, og hvorfor holde folk i live når der ikke længere er noget håb? Tænk også på det samfundsøkonomiske aspekt og alle de syge mennesker der kan få gavn af den døde organer ... osv.

Det har som oftest været saglige, logiske og velargumenterede indlæg, og som et almindeligt og forholdsvis intellektuelt

fornuftsvæsen har jeg altid anset denne argumentation for yderst rimelig. Og derfor er jeg en af de læsere som er svære at overbevise om det modsatte standpunkt.

Men engang læste jeg så en kronik af to præster som argumenterede imod hjernedøds-kriteriet – sagligt og logisk ud fra deres faglige standpunkt. Men hvad tæller teologiske synspunkter i vores moderne, teknologiske verden?

Men pludselig stillede de mig – midt i teksten – et konkret spørgsmål som læser: Er du villig til at begrave eller brænde en person der er erklæret hjernedød – selv om hjertet stadig slår og han stadig trækker vejret?

Nej, det var jeg naturligvis ikke – og så vendte hele problemstillingen pludselig 180 grader: Hvis jeg ikke er villig til at begrave eller brænde en person selv om han officielt er erklæret død, så kan det vel logisk set kun skyldes at jeg ikke regner ham for at være »rigtig« død. Og så kan jeg vel dybest set heller ikke acceptere hjernedøds-kriteriet – eller hva?

Jeg må indrømme at jeg har gumlet meget på den siden ...

Det interessante i min oplevelse som læser i denne sammenhæng, er at budskabets effektivitet skyldtes et skift i fremstillingsformen: Ved at rejse et billede inde i mit hoved af en mand der bliver begravet med bankende hjerte, dvs. ved at anskueliggøre en helt konkret situation som jeg – modsat de abstrakte argumenter – kunne identificere mig med, fik de to præster mig til at tvivle, på trods af at jeg på forhånd var stærkt afvisende over for deres synspunkter. De formåede lige i dette konkrete tilfælde at gå bag om mine bevidste og intellektuelle parader, ned i maven, give mig en følelsesmæssig oplevelse og »ryste« mig, før jeg blev klar over hvad der skete. Ligesom med historien om den trojanske hest blev budskabet smuglet ind så mine forsvarsværker kunne angribes indefra. Formen var altså – set ud fra afsenderens synspunkt – yderst effektiv, og efter min mening et eksempel på virkelig hensigtsmæssig kommunikation.

Nogle vil måske hævde at der var tale om »manipulation« og usaglige argumenter, og man kan komme med mange sympatiske argumenter for at enhver kommunikation må være baseret på et sagligt og rationelt grundlag.

Forestillingen om at kommunikation skal foregå på intellektets præmisser, er dog en af elfenbenstårnets typiske normer, som man skal lade blive hængende på knagerækken når man bevæger sig ud i verden udenfor. Når man taler om formidling, må man ikke glemme at jeg som modtager er skruet sammen både af intellekt og følelser. De betinger hinanden og jeg reagerer med begge dele. At tale til begge dele er derfor at tale til min samlede person og have respekt for min hele erfaringsverden. At tro at man kan tale til en målgruppe på andre præmisser end målgruppens egne – det er et perspektiv som man kun kan have fra toppen af et elfenbenstårn.

Hvis man ikke ændrer dette perspektiv, overlader man blot den faglige arena til dem der har forstået det – og som måske har mindre vederhæftige motiver med deres formidling.

Derfor må man selv lære at fortælle på en anden måde end man plejer.

Forskellige sprogkoder – forskellige fremstillinger

Skal man sige det forenklet, kan man skelne mellem to sprogkoder med hver deres fremstillingsteknikker, som svarer til vores to måder at bearbejde virkeligheden på: Der er en sprogkode der primært henvender sig til os gennem logisk ræsonneren og en der primært henvender sig til os gennem en-gagerende oplevelse.

Denne opdeling i to væsensforskellige sprogkoder og fremstillingsteknikker er naturligvis ikke nogen ny opdagelse. Dels kender vi den allesammen fra vores dagligdag, dels vil man kunne støde på den i mange forskellige varianter inden for en række faglige discipliner som f.eks. sprogvidenskab, psykologi, filosofi og pædagogik.

For eksempel taler den amerikanske psykolog A. H. Maslow om to former for mening. Den ene kalder han 'abstraktions-mening' og den anden 'således-mening', og henfører den første til klassifikationernes verden og den anden til oplevelsernes verden. Han mener at disse to former for meningsfuldhed stammer fra to slags kommunikation og også fra to forskellige udtryksformer.

Den tyske religionspædagog Hubertus Halbfas kalder disse to udtryksformer for henholdsvis 'Logosprog' og 'Mythosprog': Logosprog definerer, systematiserer og generaliserer, mens Mythosprog tyder og udlægger gennem engagement og oplevelse. Og ligesom Maslow understreger han at disse to former for sprog ikke udelukker hinanden, men tværtimod komplementerer hinanden.

Herhjemme har forfatteren Ebbe Kløvedal Reich, der som bekendt selv er en fortrinlig historiefortæller, skelnet mellem en 'logisk-analyserende' og en 'poetisk-analog' fremstillingsform, mens sprog- og kommunikationsforskeren Peter Harms Larsen skelner mellem 'videnssprog' og 'erfaringsprog'.

Selv om den omtalte skelnen ikke er helt den samme hos de enkelte forfattere, så dækker den dog over en fælles formen-melse af at vi har to sprog til vores rådighed: Et der primært er intellektuelt funderet og et der primært er følelses- og oplevelsesmæssigt funderet.

Kært barn har som bekendt mange navne, og jeg vil skyn-

de mig at bidrage til den almindelige begrebsforvirring ved at skelne mellem to sprogkoder og fremstillingsformer, som jeg vil kalde henholdsvis 'videnssprog' og 'formidlings-sprog'. Den ene anvendes mest af videnskaben, mens den anden har langt flere lighedspunkter med den narrative (fortæl-lende) fremstilling. Hvis vi skal prøve at karakterisere de to sprogkoder i forhold til hinanden, så er her nogle af de mest fremtrædende karakteristika:

Videnssprog:	Formidlingsprog:
<i>Bruges til at:</i>	
analysere definere systematisere	fortælle fortolke udlægge
<i>Derfor er det:</i>	
statisk abstrakt generelt billedfattigt logisk-ræsonnerende upersonligt	dynamisk konkret specifikt billedrigt narrativt personligt
<i>Med:</i>	
overordnet synsvinkel eksplicite sammenhænge	skiftende synsvinkel implicitte sammenhænge

Videnskabssproget beskriver og forklarer virkeligheden ved at sætte den på begreber, så den kan systematiseres og analyseres. Derfor »sker der ikke noget« i videnskabelige tekster – de er statiske.

Formidlingsproget derimod udlægger og fortolker virkeligheden ved at fortælle om den, oftest gennem en historie som indeholder mennesker der handler i tid og rum. Det bruger derfor en række narrative fortælleteknikker som vi ellers normalt finder i fiktionslitteraturen. Der sker altså noget i disse tekster – de er dynamiske.

Videnskaben forholder sig oftest generelt til virkeligheden og derfor er videnskabssproget også meget abstrakt. Det hænger igen sammen med at videnskabssproget arbejder med definerede begreber (f.eks. bruttonationalproduktet) som

»aktører« i fremstillingen. Heroverfor er formidlingsproget konkret og specifikt og formidler primært ved at skabe analogier til allerede kendte størrelser i vores erfaringsverden.

Som en konsekvens heraf er videnskabsproget meget bilfedt, mens formidlingsproget til gengæld er rigt på billeder. Det hænger igen sammen med at videnskabsproget som regel kommer med direkte, postulerende udsagn om virkeligheden, mens formidlingsproget mere indirekte demonstrerer virkeligheden gennem anskueliggørelse.

I videnskabsproget kommer sammenhængen mellem tekstens enkelte bestanddele derfor oftest til udtryk eksplicit ved at være bundet indbyrdes sammen i et logisk-ræsonnerende forløb (Danmark blev overrumplet *fordi* man ikke bekymrede sig om udviklingen). Formidlingsproget bejæner sig derimod oftere af implicitte sammenhænge, i den forstand at de enkelte tekstdele er indbyrdes forbundet gennem fortællingens »love«.

Det hænger igen sammen med at videnskabsproget som oftest bejæner sig af en overordnet fortællersynsvinkel, nemlig ekspertens, mens formidlingsproget veksler mellem mange forskellige synsvinkler alt efter fortællingens formål.

Selv om jeg har valgt at tale om 'formidlingsprog', skal man ikke forledes til at tro at det er noget alle professionelle formidlere entydigt bejæner sig af.

F.eks. er det karakteristisk at journalistisk sprog bevæger sig mellem de to sprogkoder – alt efter den konkrete opgave. Jeg har allerede prøvet at vise hvordan journalister, selv om de forenkler, alligevel tit holder sig inden for en videnskabelig sprogkode. Omvendt er fænomenet »New Journalism«, som opstod i USA i 60'erne men ikke rigtig slog an i Danmark, netop karakteriseret ved at bruge en række teknikker som vi ellers normalt bedst kender fra fiktionslitteraturen.

Samme opgave på to måder

Du kan få et indtryk af de to sprogkoder i funktion ved at se på de to følgende opgaver. Prøv først at løse denne her:

A. Du skal kontrollere en bunke kort. På den ene side af

hortene står der enten A eller D. På den anden står der enten 4 eller 7. Din opgave er at sikre dig, at alle kort med et A på den ene side også har 4 på den anden. Kortene vender en tilfældig side op. Hvilke kort er du nødt til at vende for at kontrollere, at der står det rigtige på den anden side? De som vender A, D, 4 eller 7 op?

Du vil sikkert synes at den er svær at løse – selv trænede dataloger kan sidde og tygge på den i lang tid. Prøv så denne her:

B. Du er ansat i et stormagasin. Ved fyraften skal du kontrollere en bunke checks. De checks, som er på over 5.000 kroner, skal alle have afdelingslederens underskrift på bagsiden. Checkene vender nogle gange beløbsiden opad og andre gange bagsiden med eller uden underskrift op. Hvilke checks er du nødt til at vende?

Denne opgave skulle være forholdsvis let at løse: Man bliver selvfølgelig nødt til at vende alle checks på over 5.000 kroner for at se om afdelingschefen har skrevet bagpå, og alle uden underskrift for at se om de er på over 5.000 kroner.

Det rigtige svar på den første opgave var i øvrigt A og 7.

Det interessante ved disse to opgaver er at de logisk set er fuldstændig identiske, men at de sprogligt set er udformet ved hjælp af de træk der kendetegner henholdsvis den ene og den anden sprogkode: Den første er statisk og behandler problemet generelt og abstrakt – og uden at skabe billeder. Den anden derimod er anskueliggørende. Den er dynamisk, fordi den fortæller en lille historie og skaber en konkret situation som kan opleves billedmæssigt af modtageren. Vi kan se situationen for os og derfor har vi også lettere ved at løse opgaven.

Disse to eksempler kan illustrere hvorfor det er så vigtigt at formidle i den ene sprogkode fremfor den anden:

For det første skaber man gennem anskueliggørelse en *elementær spændende historie*, fordi den ene sprogkode har nogle fremstillingsmæssige kvaliteter som den anden ikke har. Alene det burde være grund nok, for hvorfor skulle faglig for-

midling i sig selv ikke kunne være lige så spændende som en kriminalroman?

Men for det andet er der endnu en begrundelse, som er nok så væsentlig, og det er at formidlingskoden *letter forståelsen og dermed støtter tilegnelsen af stoffet*, specielt når man skraver til målgrupper som ikke er vant til at læse typiske, faglige fremstillinger.

Og hvis meningen med faglig formidling ikke er at målgruppen skal tilegne sig det faglige stof – hvorfor så overhovedet formidle?

I det følgende skal jeg komme med en del eksempler på hvordan man konkret kan formidle fagligt stof inden for en anskueliggørende sprogkode, men inden vil jeg godt endnu en gang understrege at der ikke er tale om et enten-eller, men om et både-og. Det typiske vil være at den enkelte tekst indeholder elementer og teknikker fra begge koder.